

УДК 343.132

ОСОБЛИВОСТІ ЕКСГУМАЦІЇ ТРУПА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Денисюк П.Д.

Рівненський міський суд Рівненської області

Шевчук М.М.

Навчально-науковий інститут права

Національного університету водного господарства та природокористування

У науковій статті розглядаються питання, що пов'язані із ексгумацією трупа, як процесуальною слідчою дією в кримінальному провадженні та описані процесуальні підстави для її проведення. На основі аналізу норм чинного Кримінального процесуального кодексу України та думок вчених зроблено висновок про належність ексгумації трупа до пізнавальних процесуальних дій кримінального провадження.

Ключові слова: слідчі (розшукові) дії, докази, ексгумація трупа, огляд трупа, процесуальні дії.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Повне, всебічне та об'єктивне дослідження всіх обставин справи в кримінальному провадженні та ефективна діяльність правоохоронних органів щодо розслідування злочинів досягаються за допомогою проведення слідчих (розшукових) дій. Різновидом таких дій є ексгумація трупа. Ексгумації трупа, як слідча дія на даний час проводиться доволі рідко, що можна пояснити обмеженою категорією справ, де об'єктом дослідження є труп людини, адже саме в таких випадках ексгумація трупа є надважливою процесуальною дією, від якості проведення якої залежить подальше розслідування кримінального провадження. Ексгумація трупа є важливою слідчою дією ще й тому, що без результатів її проведення, інколи неможливо розкрити злочин та притягнути винних до відповідальності. Однак проблемним залишається питання порушення прав сім'ї померлого чи його близьких родичів.

Таким чином, як в практичному, такі в теоретичному плані з'ясування суті ексгумації трупа

та її місця в системі кримінально-процесуального доказування є не просто цікавим, а й важливим. З теоретичної точки зору необхідно з'ясувати чи ексгумація трупа є процесуальною дією фактично та яке місце вона займає у системі слідчих (розшукових) дій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Слідчі та інші процесуальні дії передбачені Кримінально-процесуальним кодексом України (далі – КПК України) є основним та важливим інститутом спрямованим на розкриття злочинів. Питання проведення слідчих дій, що пов'язані із ексгумацією трупа були предметом дослідження багатьох науковців, зокрема: А.А. Благодир, В.М. Биков, О.В. Батюк, В.П. Бахіна, О.В. Войтов, А.В. Іщенко, Н.С. Карпова, М.Й. Кулик, О.Л. Кобилянський, С.М. Стахівського, М.С. Строгович, В.М. Тертишник, Н.А. Натуга, П.В. Цимбал, С.А. Шейфер та інші.

Метою наукового дослідження є комплексний науковий аналіз проблем проведення ексгумації трупа у кримінальному провадженні, висвітлення

основних процесуальних питань, які пов'язані із ексгумацією трупа, підстави проведення та місце її у системі слідчих дій.

Виклад основних положень. Для того щоб з'ясувати чи належить ексгумація трупа до слідчих (розшуковою) дій, необхідно власне дослідити поняття «слідча (розшукова) дія», визначити загальні ознаки усіх слідчих розшукових дій і встановити відповідність ексгумації таким ознакам. Законодавче визначення слідчих дій містить КПК України. Так, під слідчими (розшуковими) діями розглядаються регламентовані нормами КПК України процесуальні дії, які спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні [5].

У чинному КПК України слідчі (розшукові) дії встановлені главою 20. До слідчих розшукових дій належить:

- 1) допит;
- 2) пред'явлення особи для впізнання (речей, особи, трупа);
- 3) обшук (житла чи іншого володіння особи);
- 4) огляд (місцевості, приміщень, речей, документів, трупа, огляд трупа пов'язаний з ексгумацією);
- 5) слідчий експеримент;
- 6) освідування особи;
- 7) призначення експертизи [5].

В даному випадку законодавець наблизив слідчі (розшукові) дії до способів збирання доказової бази у кримінальному провадженні, пов'язавши ці процесуальні дії під одним спільним завданням – збирання та перевірка отриманих доказів. З цього визначення випливають ознаки слідчих (розшукових) дій, саме: регламентований процесуальний порядок, процесуальна форма, одержання доказової інформації щодо конкретного кримінального провадження, перевірка вже отриманих доказів.

На нашу думку, законодавче визначення має ряд недоліків, оскільки по-перше, не всі слідчі дії є саме розшуковими, по-друге, обов'язковою ознакою слідчих дій виступає суб'єкт, який є уповноваженою особою. Оскільки таке визначення не розкриває повністю зміст слідчих (розшукових) дій пропонується застосовувати наступне визначення: слідчі (розшукові) дії – це регламентовані кримінально процесуальними нормами, процесуальні дії уповноважених осіб, які являють собою сукупність пізнавальних та пошукових дій направлених на збирання, отримання доказів або ж перевірку вже наявних доків кримінального провадження.

Що ж стосується ексгумації трупа, то науковці розглядають дану категорію, як процесуальну дію пов'язану із вийманням трупа з відомого місця поховання з метою його судово-медичного дослідження, а також у тих випадках, коли первинне судово-медичне дослідження цього трупа було проведене неповно або виникли нові обставини, які необхідні для перевірки кримінального правопорушення шляхом дослідження раніше похованого трупа [7].

Таким чином, ексгумація трупа відповідає ознакам, які притаманні слідчим (розшуковим) діям, а саме: порядок проведення ексгумації є процесуально регламентований, здійснюється на підставі постанови прокурора, проводиться з ме-

тою одержання нових доказів або ж перевірки раніше отриманих, її проведення можливе лише після внесення відомостей до Єдиного державного реєстру судових рішень.

Особливістю ексгумації трупа, порівняно з іншими слідчими діями, є те, що перш за все вона забезпечує подальший порядок отримання доказової бази для кримінального провадження, тобто дана дія є нормою, що передуює дослідженню та проведенню експертизи для отримання доказів. Тому, логічно було б розташувати таким чином норми забезпечення слідчих (розшукових) дій та систему слідчих (розшукових) в одній главі, як це зроблено із главою 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії», де поряд з нормами негласних слідчих (розшукових) дій розташовані норми, що регламентують безпосередньо правила збереження інформації отримані від таких дій, що призводить до зручного користування кодексом.

Мета ексгумації трупа може бути різною згідно норм КПК України – пред'явлення трупа для впізнання чи його огляд. Та в даному випадку потрібно розуміти, що огляд трупа здійснюється за умови, коли він ще не був похований. А якщо ж поховання відбулося, то за регламентованих підстав відбувається викопування трупа для подальшого його дослідження. Таким чином ексгумація трупа самостійно не має доказового значення, оскільки в результаті її проведення не здобуваються нові знання. В даному випадку таке значення ексгумації може мати в разі викопування трупа з метою встановлення його місця поховання, але і ці дії є змістом слідчих (розшукових) дій, тобто безпосереднє відтворення обстановки та обставин події. Дана дія є допоміжною для інших слідчих дій таких, як огляд, пред'явлення для впізнання та здійснення експертизи.

Важливо також проаналізувати процесуальний порядок здійснення ексгумації трупа згідно норм КПК України. Так, відповідно до ст. 239 КПК України ексгумація трупа здійснюється за постановою прокурора. Ексгумації підлягають як трупи, яким робили розтин, так і трупи, яким його не зроблено, з метою виключення насильницької смерті, чи упізнання трупа невідомої особи, з метою створення належних умов для подальшого проведення огляду трупа, пред'явлення його для впізнання, експертного дослідження чи інших процесуальних дій. Труп виймається з місця поховання в присутності судово-медичного експерта та оглядається з дотриманням правил ст. 238 КПК України (огляд трупа). Іноді можуть бути присутні при ексгумації близькі родичі покійного чи підозрюваного на цвинтарі, в місці захоронення чи приховання трупа [4, с. 154].

Судово-медичний експерт є важливим суб'єктом при здійсненні ексгумації, адже саме він має спеціальні знання які необхідні для здійснення подальшого дослідження трупа. Слідчий залучає експерта з метою вилучення необхідних об'єктів для дослідження, зовнішнього огляду трупа та проведенню експертизи та інше. Дана експертиза проводиться трупа проводиться судово-медичним експертом як на відкритій місцевості, так і спеціально пристосованому для цього приміщенні – морзі.

Про проведену слідчу (розшукову) дію складається протокол, у якому зазначається все, що

було виявлено, у тій послідовності, в якій це відбувалося, і в тому вигляді, у якому спостерігалось під час проведення слідчої (розшукової) дії. Якщо при ексгумації вилучалися речі та об'єкти для досліджень, про це зазначається в протоколі. До протоколу додаються матеріали вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапису, плани і схеми, графічні зображення, відбитки та зліпки.

Завершальним етапом після закінчення експертизи, ексгумованого трупа або його останки поміщають у труну (ту ж саму, якщо її стан задовільний) та транспортують під керівництвом слідчого, або ж іншої посадової особи до попереднього місця поховання.

Підставами для проведення ексгумації трупа є:

- 1) заяви, скарги родичів померлого, які викликають підозру про вбивство;
- 2) впізнання похованої особи, як невідомої;
- 3) підозра про насильницьку смерть особи, яка загинула раптово та не проводився розтин щодо неї;
- 4) сумніви в дійсній причині смерті особи (за ново виявленими обставинами);
- 5) різні за змістом результати проведених експертиз матеріалів справи;
- 6) з'ясування нових обставин справи;
- 7) зв'язок причин смерті з отриманою незадовго травмою;
- 8) виявлення трупа чи його останків, захороненого з метою приховання злочину;
- 9) неправильне лікування, догляд за померлим та ін. [5].

Даний перелік не є вичерпаним. Для кожного кримінального провадження є свої вагомні підстави, які на думку слідчого, прокурора буде вважати за потрібне проведення даної процесуальної дії.

На даний час залишається не вирішеним питанням потреба в отриманні дозволу членів сім'ї чи близьких родичів для проведення ексгумації трупа. Чинний Кримінально-процесуальний кодекс не дає відповіді на таке питання, що робить його не досконалим. Враховуючи моральну сторону ексгумації, на нашу думку, слід законодавчо закріпити порядок отримання такого дозволу від родичів на проведення даної процесуальної дії.

Також слід врахувати випадки, коли члени сім'ї чи близькі родичі померлого відмовляють у наданні дозволу на проведення ексгумації. Тому однозначно виникає потреба внести зміни до чинного кримінально-процесуального законодавства.

З вище вказаного пропонується під час винесення постанови прокурором щодо проведення ексгумації трупа, надати таку постанову для ознайомлення членів сім'ї чи близьким родичам померлої особи, які в свою чергу мають письмово викласти у постанові свою думку щодо надання дозволу або ж заперечення. За відсутності їх дозволу щодо ексгумації трупа прокурору необхідно звернутись із клопотанням про проведення ексгумації без дозволу із письмовим підтвердженням відсутності такої згоди. Тобто, якщо родичі померлої особи заперечують щодо проведення ексгумації, дане питання має вирішувати слідчий суддя за клопотанням прокурора.

Таким чином, з метою вдосконалення проведення ексгумації трупа пропонується внести зміни до глави 20 КПК України.

Висновки. Проведення ексгумації трупа є актуальною проблемою не тільки в теоретичному, а й практичному аспекті. Адже правильне розуміння сутності ексгумації в цілому допоможе суб'єкту розслідування своєчасно визначити необхідну тактику в конкретному кримінальному провадженні, розробити чіткий план проведення враховуючи обставини справи, які є важливими для досягнення отримання доказової бази і подальшого її використання для розкриття злочинів. На підставі проаналізованої кримінально-процесуальної літератури в рамках дослідження ми вважаємо доцільним запропонувати наступне визначення ексгумації. Ексгумація – це слідча (розшукова) дія, що полягає в регламентованій законом спеціальній процедурі викопування, виймання трупа із місця захоронення з одночасним його оглядом.

Отже, подальше вдосконалення повинно відбуватися в наступних напрямках:

- зробити уніфікацію положень щодо слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій пов'язаних із ексгумацією трупа;
- підвищення знань суб'єктів розслідування кримінального провадження;
- розробка та впровадження процесуального плану проведення ексгумації трупа спираючись на зарубіжний досвід;
- підвищення знань та навиків залучених експертів;
- у главі 20 КПК України нормативно закріпити отримання дозволу близьких родичів чи членів сім'ї на проведення ексгумації та передбачити випадки у разі виникнення заперечень щодо здійснення такої дії.

Список літератури:

1. Благодир А.А. Слідчі дії: поняття, сутність і види / А.А. Благодир // [Матер. наук.-практ. конфер. «Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і право застосовній діяльності»] (Київ, 3 квіт. 2009 р.). – К.: Атіка, 2009. – С. 507-510.
2. Войтов О.В. Слідчі дії, що проводяться з дозволу суду та з санкції прокурора: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / О.В. Войтов. – Донецьк., 2012. – 210 с.
3. Закон України «Про поховання та похоронну справу» / Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 7. – Ст. 47.
4. Кулик М.Й. Процесуальний порядок і тактика ексгумації трупа у кримінальному судочинстві України (за матеріалами МВС України): дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2011, с. 154-155. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mydisser.com/ru/catalog/view/6/349/9321.html>
5. Кримінально-процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10, № 11-12, № 13. – Ст. 88.
6. Натура Д.А. Ексгумация: понятие, процессуальная регламентация, тактика / Д.А. Натура, А.Г. Филиппов // Вестник криминалистики; отв. ред. А.Г. Филиппов. – Вып. 4(8). – С. 5. – М.: Спарк, 2003. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.law.edu.ru/book/book.asp?bookID=107593>

Денысюк П.Д.

Ровенский городской суд Ровенской области

Шевчук М.Н.

Учебно-научный институт права

Национального университета водного хозяйства и природопользования

ОСОБЕННОСТИ ЭКСГУМАЦИИ ТРУПА В УГОЛОВНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ

Аннотация

В научной статье рассматриваются вопросы, связанные с эксгумацией трупа, как процессуальной следственным действием в уголовном производстве и описаны процессуальные основания для ее проведения. На основе анализа норм действующего Уголовного процессуального кодекса Украины и мнений ученых сделан вывод о принадлежности эксгумации трупа в познавательных процессуальных действий уголовного производства.

Ключевые слова: следственные (розыскные) действия, доказательства, эксгумация трупа, осмотр трупа, процессуальные действия.

Denysyuk P.D.

Rivne City Court of Rivne Region

Shevchuk M.M.

Institute of Law

National University of Water and Environmental Engineering

FEATURES EXHUMATION OF CORPSES IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Summary

In the scientific article discusses issues related to the exhumation of the corpse as procedural investigative action in criminal proceedings and described the procedural basis for its implementation. Based on the analysis of the current Criminal Procedure Code of Ukraine and the views of scientists concluded that belong to the exhumation of the corpse cognitive proceedings of criminal proceedings.

Keywords: investigative (detective) actions evidence exhumation of the corpse, the corpse inspection, proceedings.